

Ungvári Tamás

Konok füst

A Magyar Írók Szövetségének új elnöke, a kitűnő irodalomtörténész, lapunknak megkülönböztetett tisztelettel fogadott munkatársa, Pomogáts Béla az értelmiségi függetlenségről elmélkedik. Régi vitát hoz újabb szőnyegre, mint azt ő tudhatja a legjobban. Az „elefántcsonttorony vagy lövészárók” hasonlataival leírt csatát rajzolja újjá friss mintával. Lehetséges-e az írói függetlenség a pártosodás korában, kérdezi Pomogáts, s persze igennel felel rá. Természetesen lehetséges, bólintanék rá én is, ha nem érezném ki szavaiból, hogy ez a minden politikai erőttől távolságot tartó függetlenség külön értéket kap, mely felülmúlja azokat az elkötelezettségeket, amelyet a politikai szolgálat jelenthet. A független értelmiségi Pomogáts zsinórmértékével felsőbbrendű. S ez a pont, ahol vitába szállok vele.

„Ahogy irodalmi pártállásom, úgy politikai pártállásom sincs, eszményeim azonban vannak.” – írta Illyés a Magyarok jegyzeteiben. Ez az eszmény azonban nem önmagát ünnepelte, nem maga a függetlenség, hanem az eszme konok képviselője volt. Ha erre az eszmére vagy annak részleges képviselőjére egy meghatározott politikai erőben lel rá az értelmiségi, akkor miért ne csatlakozhassék személyében ahhoz mindaddig, amíg ezen eszme ott megtalálható. Ismét Illyés nyelvhasználatára utalok: az ember pártot fog, szép magyarsággal így mondták egykoron, s nem őt fogja a pártja. S eleresztheti pártját, ha az az ő eszméinek meg nem felel többé.

Pomogáts, úgy rémlik, elfeledkezik arról, hogyan fogott pártot az értelmiség a rendszerváltozást közvetlenül megelőző időben. Például kockázatvállalással, szamizdatpublikációkban, monori gyűlésen, vagy Lakiteleken. Ha van valami megnyugtató a mai pártstruktúrákban, az nem más, mint hogy organikusan nőttek ki vagy a történelmi, vagy az új mozgalmi háttérből. Példákat mondva: Konrád György, Tamás Gáspár Miklós, Eörsi István, Csalog Zsolt, Petri György nem lettek „függő értelmiségiek” attól, mert a „Hálózat” segítségével magatartásukban mintegy megelőlegezték azt a szabadságot, amelyik sokak szerint az ölünkbe hullott.

Kimondja Pomogáts különben, mi ösztönzi a függetlenségnek mint értéknek új megfogalmazására. Úgy érzi, hogy a mai pártok nem fedik le teljességgel a teljes politikai spektrumot. Ha ezt a nézetet durván akarnám leütni, egyszerűen „pozsgayzmusnak” nevezném. Azaz olyan bukott politikának, mely a szélre szorulva a nemzeti egységgel házal. Nem hiszem azonban, hogy Pomogáts végiggondolta ezt az eszmei rokonságot, miként azt sem, hogy pártot fogni sokféleképpen lehet, úgy is, hogy az nem áltatja el, sőt kiélesíti a kritikai ösztönt. Kétségtávol akadnak ma is pártszolgálatos értelmiségiek – akár többségben, akár kisebbségben –, de ezek aligha játszhatnak nagypályás mérkőzésen. Ha van érdekes fejleménye azonban az értelmiség mozgásának, akkor az éppen a kritikai szemlélet megőrzése. Függetlenségüket az önmaguk elkötelezettségéhez, eszméihez kötődő hűség igazgatja.

Röviden: a Pomogáts hirdette „függetlenség” mint értékítélet némi kirekesztő felhangot csendít meg, negatív diszkriminációt, kárhóztató megkülönböztetést.

Az Írószövetség elnökségére pályázva Pomogáts Béla azt mondta, hogy a szövetségnek „Egyenlő távolságot kell tartania valamennyi politikai párttal, mozgalommal, szervezettel szemben, de még jobb, ha a politikai tér fölött egy magasabb térben, a kultúra terében helyezkedik el.”

Íme a „függetlenségi” eszme eredője. Nevezetesen az a feltételezés, hogy a kulturális tér a politika fölött húzódik. Holott ez a tér nem létezik s ha létezik, akkor sem erkölcsileg magasabban. Az olyan társadalmi alrendszernek, mint politika és irodalom, akkor van csupán létjogosultságuk, ha megfelelő interakcióba lépnek, ha kölcsönöségi s nem fölé- vagy alárendeltségi viszonyban állanak.

Emlékszem még az Írószövetség most leköszönt vezetőségének tétova, habozó, kompromisszumot kereső felfogására a rádió és televízió politikai tisztoztatása idején. A sajtószabadságot fenyegető időkben a függetlenség egy meghatározott függőség álarca volt. A Pomogáts-hirdette függetlenségi érték megtépázott ruhában jár azóta is – arról nem szólva, hogy mit sem tett azon írók visszacsalogatásáért, mint például Mészöly Miklós, akik egy ugyancsak éles megkülönböztetés botránya kapcsán léptek ki a szövetségből.

Ne haragudjon meg azért Pomogáts, hogy kétkezőn vizsgálom programját, s vitában próbálom jobb belátásra bírni. Kivált, hogy a szövetség elnökeként egyfelől a függetlenség értékeit kutatja, másfelől azonban kivételezett helyzetet kér szövetsége számára, azt, hogy „a kormányzat kiemelje abból a körből, amelyben a legkülönfélébb szervezetek versengenek a mind kisebb költségvetési támogatásokért”. Az írók szövetsége „köztestületi” státust kér, hasonlót a Magyarok Világszövetségéhez.

Nehéz úgy a politika fölé emelkedni, hogy a rakétakilövő bázist a politika pénzeli. Kétséges úgy a függetlenséget hirdetni, hogy az hirtelenében azonossá válik a versenyhelyzet kiiktatásával. Nehéz úgy, hogy valaki egyenlő távolságot tart a demokratikus elveket valló pártoktól éppúgy, mint az alkotmányosság határán járóktól.

Konok füst, írta Illyés Gyuláról társa, Németh László. Am olyan hajlékonyan kavargó, hogy egyszerre két oltárnak áldoz. A politikától függetlenedő értelmiség értékelvének újbóli meghirdetése is ilyen. A politikamentesség politikája füstköd, mely nem takarja el a kiváltságokra kacsintó megkülönböztetést.

Ideje talán lejjebb költözni a festett Parnaszuszusról. Kivált, ha ott fenn éppoly kevésbé fizetik ki egyesek a lakbért, mint idelent a szövetség székházáért.